

ПРОФЕСИОНАЛНАТА СПЕЦИФИКА – СТРЕСОРЕН ФАКТОР

Иван Байков

В съвременния динамичен и напрегнат живот стресът се превръща в характерно състояние на хората. С развитието на цивилизацията последствията от стресовите въздействия върху организма се увеличават и задълбочават. Различни по естество фактори на средата могат да доведат до физическо и психическо претоварване, биологична и социална дезадаптация, състояния на стрес и тревожност.

В контекста на настъпващите глобални икономически и политически промени утвърждаването на демократичните ценности поставя проблема за човешкото здраве и психично благополучие през XXI век в центъра на обществените интереси. „Какво всъщност е стресът – пише Г. Герчева-Несторова¹ – нещо обективно съществуващо или нещо субективно отразено? Възможно ли е стресът да е резултат от сблъсъка на личността с определена ситуация? Организацията е социалната среда, в която личността осъществява своята трудова дейност – какво в тази среда може да предизвика стрес у личността”.

Стресът се превръща в проблем на съвременните организации през 80-те години на XX век. По това време в законодателството² на повечето държави в Европа за първи път се появяват като норми изисквания за труд и работа, ограничаващи проявите на професионалния стрес.

Професионален стрес. Днес това явление вече се приема все повече за норма и е обект на нови научни изследвания. Професията на съдебните изпълнители, както никоя друга професия в съдебната система, е подложена на ежедневен стрес.

В проведеното изследване беше издигната хипотезата, че освен взаимодействието между работната среда и човека може да се наблюдава и влияние на спецификата на професията, което да е също толкова значим стресорен фактор.

Отговорите на изследваните лица оформиха четири основни групи стресори, т.е. фактори, предизвикващи професионален стрес у съдебните изпълнители. Тези групи почти се припокриват с предложенията от Дж. Иванкевич и М. Мейтсън модел на работния стрес³.

One of the jobs with a growing public function for the last 20 years has been that of a bailiff. It is characterized by considerable emotional intensity and high levels of professional stress. In scientific literature the problem of the role of the job as a stressor factor has not been sufficiently developed yet.

This article is an attempt (based on empirical research conducted amongst state bailiffs) to answer the question whether professional stress is formed by the impact of the specificity of the job or it is a result only of the impact of stressor factors of the organization.

1. *Физически средови фактори.* Към тях отнасяме лошите физически условия на труд като:

- Отклонение в температурата на помещенията, остаряло компютърно оборудване, прекомерен шум, недостатъчно осветление и т.н.

- Дефицит на време (когато в рамките на работното време не се изпълняват заложените в работата дейности).

2. *Стресови фактори, свързани с ролята на съдебните изпълнители в организацията*

- Ролева неопределеност, например недостатъчна информираност и яснота за професионалната отговорност и очаквания на ръководителя на организацията.

- Ролеви конфликт – когато съдебният изпълнител счита, че той не е длъжен и не желае да извършва определени (според него излишни) дейности в работата си.

- Претоварване или недостатъчна натовареност в работата. Претоварването в работата изправя съдебния изпълнител пред въпроса, дали той може да се справи с работата. В такива случаи обикновено възниква тревожност, фрустрация (чувство за катастрофа), както и чувство за безнадеждност и материални загуби. Недостатъчната натовареност може да предизвика същите чувства. Съдебен изпълнител, който не получава натоварване, съответстващо на неговите способности, обикновено чувства фрустрация, безпокойство по повод на своите ценности и положение в професионалната структура.

- Отговорност за други съдебни служители и/

¹ Герчева-Несторова, Г. (2011) Рецензия на Стоянов, В. Психичен стрес в организацията. Унив. изд. на ВСУ „Н. Храбър”.

² Директива 89/391 на ЕС. (1989) Основни положения за здраве и безопасност на работното място.

³ Цит. по Стоянов, В. (2008) Човекът в организацията. Варна. ПСИДО.

или за още нещо, свързано с дейността (например компютърно оборудване и др.). Трябва да отбележим, че отговорността за хората е по-стресорен фактор.

- Твърде ниска отговорност – понижено самочувствие и отпускане в работата.

3. *Стресови фактори, свързани с отношенията на работното място*

- Взаимоотношения с ръководителя, подчинените и колегите.

- Трудности при определяне на правомощията и задълженията на подчинените служители.

4. *Фактори, свързани с организационната структура и психологическия климат*

- Неефективно консултиране (невъзможност да се получава своевременно квалифицирана помощ по актуални въпроси свързани с промяна в законодателството).

- Ограничено участие във вземането на управленски решения, свързани с дейността.

Освен посочените четири групи фактори от отговорите в изследването могат да се дефинират и две други отделни групи, които условно ги определяме като: външноорганизационни фактори на стрес и професията – стресорен фактор.

5. *Външноорганизационни фактори на стрес*

- Лични проблеми на съдебните изпълнители, възникващи в семейството; „разкъсване”⁴ на съдебния изпълнител при разпределението на времето между работата и семейството и пренасяне на кризите от професионалната в семейната сфера.

- Мобилността на съдебните изпълнители (отдалеченост на работното място) също води до изостряне на конфликтите в семейството и засилва стреса.

6. *Професията – стресорен фактор*

- Конфликтността като характерна черта на професията. Ежедневно съдебните изпълнители застават „лице в лице” с вискатели и длъжници по изпълнителните дела. Застават „лице в лице” с хора, които изпитват разочарование, болка, мъка, гняв и дори ярост. Тези срещи, в 97 % от отговорите на изследваните лица, са определени като източник на сериозен емоционален стрес.

- Психологическата *отговорност* да си съдник и помирител. В своето работно ежедневие, заедно със създаване на условия за изпълнение на съдебните решения, съдебният изпълнител по необходимост се стреми да осигури емоционална и психологическа стабилност на длъжниците, а в някои случаи и на вискателите, при разговорите с тях, като поема върху себе си описаните по-горе емоции.

- Моралната дилема между необходимостта да се спазва „буквата на закона” и алтруистична⁵

съпричастност и съчувствие към неволите на длъжниците в хода на възникващите „конфликти” със страните по изпълнителните дела.

- Недостатъчна ефективност в изпълнението на изпълнителните способности в изпълнителния процес. Те са честа причина за стрес в съдебните изпълнители (поради постоянни изменения в материалните и процесуалните закони).

- Необходимост от и невъзможност (поради отсъствие на служебно начало) за самостоятелно вземане на решения.

- Фактори, свързани с кариерата. Те са: професионален неуспех и страх от преждевременно съкращаване на длъжността; липса на възможност за кариерно израстване; отсъствие на гаранция за работата (постоянно очакване на промяна).

- Ограничаване на свободата на публично поведение.

Изследванията показаха, че по-податливи на професионалния стрес са онези съдебни изпълнители, в които са силно развити такива личностни качества като: повишено чувство на отговорност, готовност да се помогне на страните в изпълнителните дела, желанието да бъдеш полезен, желанието да се окаже психологическа подкрепа, висока степен на професионален дълг и отговорност пред закона, желание да се отговори на високите изисквания на професията, лични преживявания по повод своята професионална компетентност.

На базата на проведеното изследване могат да се определят три психологични типа в групата на съдебните изпълнители, които са особено уязвими към стреса.

Първият тип е „*недантичният*”. Той се характеризира с поченост, издигната до крайност, с болезнен стремеж към точност, със стремеж във всеки елемент от дейността да се постигне образцов ред, дори и в ущърб на себе си.

Вторият тип е „*демонстративният*”. Той се характеризира с желание на носителя му да бъде първи във всичко, винаги да е начело. Заедно с това представителите на този тип показват по-висока степен на изтощение при извършване на рутинна работа, а при преумора проявяват излишна раздразнителност и гняв.

Третият тип е „*емоционалният*”. Той се характеризира с неестествена чувствителност и впечатлителност. Представителите на този тип, в своята свръхотзивчивост и склонност да възприемат чуждия проблем като своя драма, граничат с патологията и саморазрушението. Този процес е обусловен и от явния недостиг на сили за съпротива на всякакви неблагоприятни обстоятелства в хода на изпълнителния процес.

Анализът на резултатите в изследването по пол показва, че съдебните изпълнители жени изпитват по-високи оперативни професионални претоварвания в сравнение с мъжете съдебни изпълнители

---

⁴ Виж **Рашева, М.** (2006) *Справяне със стреса и депресията*. София, Акад. изд. „М. Дринов”, с. 67.

⁵ Виж **Карагяурова, Д.** (2010) *Просоциалното поведение*. Варна, ПСИДО, с. 13–22.

заради допълнителните домашни и семейни задължения, които често „*пренасят*” в служебната си дейност. Същевременно трябва да посочим, че жените съдебни изпълнители са по-продуктивни в прилагането на различни стратегии за справяне със стреса и избягване на стресови ситуации.

Изследването обуславя необходимостта от по-нататъшно развитие на теорията по повдигнатия проблем, както и изготвяне на цялостна програма за превенция на професионалния стрес у съдебните изпълнители.

В рамките на тази програма е необходимото да се проведе психологично консултиране със съдебните изпълнители. Това ще промени практиката юристите да изучават единствено теорията на правото и почти никога да не се учат как да се грижат за себе си и как да се справят с неизбежния професионален стрес.

Литература

1. **Герчева-Несторова, Г.** (2009) Комуникативното безпокойство. София, Албатрос.
2. **Карагяурова, Д.** (2010) Просоциалното поведение. Варна, СТЕНО.
3. **Рашева, М.** (2006) Стрес и депресия. София, Акад. изд. „Марин Дринов”.
4. **Стоянов, В.** (2008) Човекът в организацията. Варна, ПСИДО.
5. **Стоянов, В.** (2011) Психичен стрес в организацията. Варна, Унив. изд. на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Адрес за контакти

Иван Байков
ВСУ „Черноризец Храбър”